

ISTORIE ȘI ADEVĂR. DIN DISCURSUL GENERAȚIEI INTERBELICE

History and Truth. From the Discourse of the Inter-War Generation

Assoc. Prof. Dr. Corina TEODOR
„Petru Maior” University of Târgu-Mureș

Abstract

This study aims to analyse the way in which the writing of history came into the attention of the interwar generation of professional historians, emphasizing especially their interrogations regarding the purpose of history, the connections with other disciplines, the methodological priorities, the objectivity of the historians etc. The analysis is based on the public speeches delivered by three of the teachers from Cluj University, in 1919 - Pârvan, Lapedatu and Lupaș -, during the inaugural classes at the university. As the receivers of such speeches were representing both academic elite, but especially young students, we can see how much the image of history as discipline has won in meaning, because of these necessary theorizations.

Keywords: positivist historiography, historical discourse, historical truth, interwar Transylvania, University of Cluj

Maniera de a teoretiza despre rostul și metodologia istoriei a cunoscut schimbări semnificative, de la o generație istoriografică la alta. După profesionalizarea istoriei, mai ales după ce ea a ocupat o poziție mai confortabilă între științele socio-umane, doar nu întâmplător secolul al XIX-lea fusese denumit „secolul istoriei”, discursul istoric s-a diversificat, captivând nu numai atenția specialiștilor, ci și a publicului larg.

Studiul de față își propune o analiză a felului în care scrierea istoriei intră în atenția profesioniștilor români ai generației interbelice, relevând în special interogațiile acestora vizavi de finalitatea istoriei, de legăturile cu alte discipline, prioritățile metodologice și obiectivitatea istoricilor. Analiza se bazează pe discursurile publice rostite de aceștia în lecțiile inaugurale la universitate, cu specială privire asupra ardelenilor. Cum receptorii unui atare discurs provin atât din mediul academic elitist, cât mai ales din rândul tinerilor studenți, putem vedea în ce măsură imaginea acestei discipline- istoria- a câștigat ca relevanță, datorită acestor necesare sistematizări. De asemenea, putem urmări ascendența și descendența unor atari teoretizări în istoriografia română.

Istoriografia interbelică din Ardeal a traversat pe de o parte, avatarurile acelorași adaptări la exigențele școlii critice, dar pe de altă parte și-a păstrat o continuitate tematică, mai ales stilistică, cu perioada anterioară. Universitatea din Cluj, care din 1919 își schimbase nu doar limba de studiu, ci în parte și corpul profesoral, a fost cel puțin în privința științei istorice, mai ales în primii ani, tributară regatului României. De acolo a preluat și modelul lecțiilor de deschidere, ce fuseseră inaugurate de Xenopol la Iași în 1883, după o tradiție ce funcționa în spațiul universitar german¹, și care fuseseră de fapt inițiate la noi de Mihail Kogălniceanu, la 24 noiembrie 1843, la Academia Mihăileană. Pentru omul politic din zodia romantismului a contat încă de atunci impactul unui atare discurs festiv asupra auditorului și

¹ Alexandru Zub, *De la istoria critică la criticism*, București, Editura Academiei, 1985, p.167.

spiritul nou în care acesta era ancorat, deloc întâmplător în jurul a ceea ce ar fi o patrie ideală².

În schimb, discursul lui Xenopol din anul 1883 își avea însemnătatea sa fiindcă schița o topică, o problematică, care va fi ulterior urmată și de alți istorici, în texte similare. Istoricul ieșean definea istoria ca o știință, de esență factologică, chiar dacă în cercetările sale el va depăși această frontieră, interesat fiind și de moravuri și mentalități. Metodologic, resursele documentare erau importante nu doar pentru ca scriitura să fie mai expresivă, ci și pentru a asocia valențele adevărului³.

Toamna anului 1919 a reunit studențimea clujeană în jurul a trei magiștri care inaugurară fiecare un curs, dar totodată fixau în conștiințele contemporanilor propriul orizont istoriografic. Astfel, dacă reținem observația rectorului Sextil Pușcariu din 10 octombrie 1920, că Universitatea din Cluj „s-a înjghebat sub patronajul d.lor Iorga, Pârvan și Gusti, membri ai Academiei Române, pentru Facultatea de Litere”⁴, atunci nu e de mirare că titularul cursului de istorie veche și istoria artei, Vasile Pârvan, pe care l-a onorat venind de la București în semestrul I, pentru a ține 10 ore pe săptămână, lăsând la plecare societății studențești întreg onorariul său de profesor⁵, se detașa de colegii săi nu atât prin talentul didactic, cât prin faptul că era deja în opinia publică a istoricilor români, cotel ca un filosof al istoriei și istoric al lumii antice, ce-și împlinise formația intelectuală în vecinătatea unei triade, a școlii critice Onciu, Iorga, Bogdan⁶. „Lecția lui de deschidere – își amintea Pușcariu- a fost cât se poate de frumoasă, iar cursurile ce le face - ține 11 ore pe săptămână – sunt atât de luminoase și întrețesute totdeauna cu atâtea observații originale, încât e o fericire pentru elevii lui de a-l asculta”⁷.

Într-adevăr, elogiul fostului rector, sintetizat în remarcă vizavi de esența estetică a discursului, fusese poate alimentat de arta cu care savantul de la București a îmbinat rostirea filosofică cu cea istorică, fără a ezita ca în dialogul său imaginar între prezent și trecut să cheme martori tocmai din generația anticilor: „ca Diogenes din Sinope, profesorul contemporan are a căuta, în școală, ca și în lumea largă, cu lampa aprinsă, și ziua oameni: oameni întregi, noi, în care pâlpâie flacăra ideii”⁸. Dar „datoria vieții noastre” o rezuma Pârvan în strânsă legătură cu impulsul formativ ce trebuia asumat de noua universitate: „toate marile întrebări ale sufletului omenesc conștient de continuitatea istorică a gândirii omenești luptătoare, se pun din nou: cum să se facă cercetarea realului; cum să se îndrumeze căutarea adevărului; cum să se înțeleagă frumosul; cum să se ia poziție față de lume și viață; cum să se ajute selecționarea naturală a talentelor și a geniilor; cum să se înobileze scopurile vieții sociale, politice, naționale; cum să se dea lupta cu infinita bestialitate omenească, smulgând câți mai mulți semeni de-ai noștri din noroiul în care se bălăceau zilnic; toate aceste întrebări,

² Idem, *Mihail Kogălniceanu istoric*, Iași, Editura Junimea, 1974, p. 389-392.

³ Idem, *De la istoria critică la criticism*, București, Editura Academiei, 1985, p. 168.

⁴ *Raportul rectorului Sextil Pușcariu despre activitatea Universității din Cluj de la înființarea ei, cetit cu ocazia ședinței inaugurale din 10 oct. 1920*, în *Anuarul Universității din Cluj*, an I, 1919-1920, Cluj, 1921, p.5.

⁵ Suma donată era de 9000 de lei. *Ibidem*, p. 7.

⁶ Pompiliu Teodor, *Introducere în istoria istoriografiei din România*, Cluj Napoca, Editura Accent, 2002, p.193.

⁷ Sextil Pușcariu, *Memorii*, București, Editura Minerva, 1978, p.464.

⁸ Vasile Pârvan, *Datoria vieții noastre. Lecție de deschidere a cursurilor de Istoria antică și de Istoria artelor, ținute în semestrul de iarnă 1919/1920 la Universitatea din Cluj, citită în ziua de 3 noiembrie 1919*, în vol. *Idealul universității moderne*, ed. îngrijită de Vasile Pușcaș, Cluj Napoca, Fundația Culturală Română, 1994, p.54.

care singure pot justifica sechestrarea atâtor libertăți individuale în folosul binelui social, trebuie să preocupe pe întemeietorii unui nou așezământ oficial de cultură socială și de cultură creatoare”⁹.

Rostind acest discurs la Cluj Pârvan relua de fapt un eseu ideatic experimentat la București în 1909 când, prin lecția introductivă intitulată *Istoria culturală antică*, definise natura, metoda, izvoarele și problemele acestei istorii, dar se îndepărtase de rigoarea pozitivistă, preferând teme mult mai generoase, elaborate sub incidența filosofiei, moralei și a istoriei culturii¹⁰. Clio era pentru el „zâna devenirii gândului”, fără de care am fi reduși la „întunericul unei singure vieți”¹¹. Recunoaștem în această definiție atmosfera filosofică a idealismului german, din care s-a alimentat Pârvan, care îl îndemnase să renunțe la imaginea *istoricului artizan* și să o prefere pe cea a *istoricului filosof*¹². Chiar și atunci când își definește public metoda, Pârvan nu a ezitat să facă apologia aceleiași filosofii germane, căci: „metoda noastră e cea a cultivării și selecționii sufletelor superioare, prin punerea la probă a fiecărui individ care ne este încredințat cu piatra de încercare a Cultului Ideii”¹³. Așa încât pentru savantul arheolog colectarea documentelor, fără ca acestea să fie apoi trecute cu maximă atenție prin filtrele valorizării și comprehensiunii devine aproape o tentativă inutilă: „a face știință astăzi se cheamă *a strânge materiale*. Se uită că nu poate strânge materialul decât acela care-l înțelege și valorifică principiar, cauzal, efectiv. Real-criticismul înțelept ca gând prim, și vechi ca însuși Socrate, deplin îndreptățit ca sistem de înțelegere a lumii, numai pe baza perfecte și adânci ei cunoașteri efective, adus în epigonii de astăzi la un hamalâc stupid al tuturor nechemațiilor care adună fără niciun spirit superior, ordonator în haosul faptelor, tot ce le cade sub simțuri, fiindu-le total indiferent și neinteligibil de-i caracteristic ori zadarnic și mut”¹⁴.

Așadar, se poate spune, plecând de la impactul acestui discurs asupra contemporanilor, dar mai mult, de la felul în care Pârvan a derulat exigențele istoriei – cunoaștere, că el a trasat un model al acestor discursuri inaugurale la Cluj, rostind „prima lecție românească în nou creată Universitate românească a Ardealului... care a fost o mărturisire de credință și un program de acțiune”¹⁵.

Teoretizările filologilor din ultimele decenii, dar care mai apoi au vizat și discursurile cu conținut istoric, la fel ca și traducerile unor lucrări de hermeneutică, au oferit și istoricilor istoriografiei posibilitatea de a percepe aceste discursuri într-o coloratură nu doar semantică, ci și mult mai tehnică. Astfel, s-a impus azi constatarea că discursul ar trebui interpretat drept o convergență dintre: 1.structura ideilor exprimate în text; 2.structura proceselor de gândire

⁹ *Ibidem*, p. 56.

¹⁰ Alexandru Zub, *De la istoria critică la criticism*, București, Editura Academiei, 1985, p.172-173.

¹¹ Discurs rostit la deschiderea cursului de istorie antică din 7 nov. 1918 și reprodus în *Memoriale* în 1923. *Ibidem*, p. 173.

¹² Pompiliu Teodor, *op.cit.*, p. 194.

¹³ Vasile Pârvan, *op.cit.*, p. 59.

¹⁴ *Ibidem*, p. 72.

¹⁵ După cum evoca 16 ani mai târziu rectorul Florian Ștefănescu Goangă, *Discurs inaugural și dare de seamă rostite în ziua de 3 noiembrie 1935 cu ocazia deschiderii solemne a anului universitar 1935/1936*, în *Anuarul Universității Regele Ferdinand I pe anul școlar 1934/1935*, Cluj, 1935, p. 5.

ale celui ce produce discursul; 3. structura limbii și 4. structura relației dintre cel ce produce discursul și cel ce îl recepționează¹⁶.

Dinspre această schemă de analiză, celelalte două discursuri rostite în toamna lui 1919 la Universitatea din Cluj aparțineau unor profesori din aceeași generație, Ioan Lupaș și Alexandru Lapedatu¹⁷, care primiseră deja recunoașterea științifică, ca membri ai Academiei, primul din 1916, al doilea din 1918¹⁸. Și în cazul lor relația cu auditoriul clujean era una de început, plină de căutări reciproce, iar antecedentele unei experiențe didactice, se regăseau doar în biografia lui Lupaș, acumulate în mediul confesional, ortodox de la Institutul teologic-pedagogic Andreian din Sibiu, între anii 1905-1909. Îi unea însă admirația pentru istoriografia profesată în regatul României, îndeosebi pentru Iorga, pe care cel dintâi îl întâlnise și îl audiase în repetate rânduri, la început la Budapesta, iar cel de-al doilea îl avusese profesor în timpul studiilor universitare de la București. Acest atașament al istoricilor ardeleni pentru Iorga va rămâne aproape constant în întreaga epocă interbelică, astfel că nu e deloc întâmplătoare decizia Consiliului Facultății de Litere de a-l desemna profesor de onoare în anul 1929¹⁹.

Numit profesor la Universitatea din Cluj, în ședința din 25 august 1919, la propunerea comisiei universitare a Consiliului dirigent, Lapedatu și-a început activitatea la Facultatea de litere și filosofie, la catedra de istorie veche a românilor, fiind confirmat prin decretul regal din ianuarie 1920²⁰. Cu prilejul inaugurării studiilor istorice în limba română la Cluj, la 6 noiembrie 1919, ca profesor de istorie veche a românilor, Alexandru Lapedatu rostește public lecția de deschidere intitulată *Nouă împrejurări de dezvoltare ale istoriografiei române*. Discursul acesta valida într-un fel descendența sa din școala istoriografică română, fiind o prelungire a unui interes pentru istoria istoriografiei române, așa cum acesta fusese anterior formulat de Ioan Bogdan²¹ și Nicolae Iorga²². La fel ca și colegii săi de la Cluj, Lapedatu a fost preocupat să stabilească locul Transilvaniei într-o istorie în cadre naționale, să accentueze pe de o parte, destinul ei distinct în regatul maghiar, iar pe de altă parte, legăturile cu românii de dincolo de Carpați.

¹⁶ Delia Marga, *Introducere în analiza discursului. Cu referire la istorie și la sfera publică*, Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru Studii Europene, 2003, p.91.

¹⁷ Pârvan era născut în 1882, Lupaș în 1880, iar Lapedatu în 1876.

¹⁸ Discursurile lor de recepție au deschis noi căi interpretative în istoria istoriografiei. Lupaș l-a rostit în 1920, vorbind despre Nicolae Popea și Ioan Micu Moldovan, iar Lapedatu în 1923, despre *Istoriografia română ardeleană în legătură cu desfășurarea vieții politice a neamului românesc de peste Carpați*. Cf. Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române 1866-1999. Dicționar*, București, Editura Academiei Române, 1999, p. 293 și 305.

¹⁹ Emil Hațieganu, *Raportul rectorului pe anul universitar 1928/1929*, în *Anuarul Universității Regele Ferdinand I pe anul universitar 1928/1929*, Cluj, 1929, p.7.

²⁰ Pompiliu Teodor, *Alexandru Lapedatu, istoric al istoriografiei*, în Idem, *Incursiuni în istoriografia română a sec.XX*, Oradea, Fundația culturală „Cele Trei Crișuri”, 1995, p. 49.

²¹ Un pas decisiv în istoria istoriografiei a fost discursul de recepție la Academia Română al lui Ioan Bogdan intitulat *Istoriografia română și problemele ei actuale. Discurs rostit la 8 (21) aprilie 1905*, București, 1905.

²² Iorga a făcut în repetate rânduri referiri la evoluția istoriografiei române și la probleme legate de metoda și teoria istoriei. Elocvente sunt textele: *Despre concepția actuală a istoriei și geneza ei* (lecție de deschidere la Universitatea din București- 1894), *Despre utilitatea generală a studiilor istorice* (lecție de deschidere la Universitatea din București- 1895), *Frumusețea în scrierea istoriei* (lecție de deschidere la Universitatea din București- 1897), *Moralitatea și armonia istoriei* (lecție de deschidere la Universitatea din București- 1900), *Istorie și sociologie* (lecție de deschidere din 1903), ș.a., reproduse de istoric în *Generalități cu privire la studiile istorice*, ed. IV, Iași, Editura Polirom, 1999.

Pentru prima dată la Cluj, Lapedatu propunea un curs de istoriografie română, în care dialogul cu trecutul să fie util prezentului, chiar și viitorului: „în cursul special de istoriografie română pe care l-am anunțat la această universitate și pe care-mi propun să-l duc de la anonimia analiști de pe vremea lui Alexandru cel Bun până la istoria zilelor noastre, voi avea ocazia să arăt, în chip amănunțit și documentat, tot ceea ce s-a produs pe acest teren”²³. Inițiator al studiilor de istoria istoriografiei în Transilvania, continuând exemplul dascălilor săi, Iorga și Bogdan, Lapedatu a rămas nu doar fidel școlii critice, dar s-a afirmat ca un istoric de vocație, căruia nu i-au fost străine nici lecturile, nici exercițiile de stil ce țineau de istoria antică, de cea medievală ori de modernitatea timpurie sau târzie.

Lección rostită la Cluj era așadar o incursiune în istoriografia română, de la Kogălniceanu la generația critică, în care a făcut loc, cum era firesc, și istoricilor ardeleni²⁴. Paralelismul istoric între mediul istoriografic din Ardeal și cel de dincolo de Carpați e de altfel firul roșu al discursului său, așa cum apare de la primele sale formulări. Lapedatu privea deopotrivă în oglinda trecutului, ca și în cea a prezentului, mai ales că înființarea noii universități pe care fusese chemat să o slujească se înscria, în opinia sa, într-un proces de reorganizare instituțională, început odată cu deschiderea celor din Iași și București, dar și într-o metamorfoză politică, consecință a unirii din 1918²⁵. Paralela istoriografică dintre trecut și prezent putea avea nu doar un efect informativ, căci cine ar fi putut neglija sintezele, chiar și așa perfectibile, la care ajunsese scrisul românesc, prin Xenopol și Iorga²⁶, dar mai ales un efect formativ. Sunt semnificative reflecțiile pe care le face istoricul pe marginea convergențelor metodologice dintre cei ce au făcut studii în țară și cei ce au făcut studii în străinătate, majoritatea fideli tentațiilor pozitivistice. Nu lipsește mărturisirea publică a admirației față de eforturile lui Iorga, de a oferi spre cercetare noi izvoare, culese din arhive străine²⁷. Dintr-un astfel de bilanț nu putea lipsi nici schița unui viitor scenariu al cercetărilor românești. Întrebarea aparent simplă, *ce-ar mai fi de făcut*, fusese în anii anteriori utilizată adesea de Bogdan și Iorga, după cum nici concluziile lui Lapedatu nu erau străine de cele ale foștilor săi magiștri. Așadar, istoriografia română ar trebui să urmeze două culoare principale, pe de o parte, cel al editării izvoarelor, cu atât mai mult cu cât unirea din 1918 redefinise în cadre naționale o parte din acest patrimoniu documentar²⁸, iar pe de altă parte, cel al reconstituirilor tematice, acolo unde contururile erau încă abia schițate și unde erau așteptate studii diverse, atât în privința istoriei politice, cât și în cea a istoriei judiciare, militare, instituționale sau culturale²⁹.

Câteva zile mai târziu, la 11 noiembrie 1919, la deschiderea cursului de istoria Transilvaniei ce-i fusese încredințat, Lupaș a rostit propria lecție de deschidere, în care și-a propus să detalieze factorii istorici ai evoluției naționale românești. Interogându-se asupra rolului Transilvaniei, într-o istorie în termeni naționali, el prelua în parte sugestii formulate de

²³ Alexandru Lapedatu, *Nouă împrejurări de dezvoltare ale istoriografiei române*, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, Cluj, vol.I, 1921-1922, Cluj, 1922, p. 11.

²⁴ Pompiliu Teodor, *op.cit.*, p. 50.

²⁵ Alexandru Lapedatu, *op.cit.*, p.9.

²⁶ *Ibidem*, p. 9.

²⁷ *Ibidem*, p. 11.

²⁸ *Ibidem*, p. 12.

²⁹ *Ibidem*, p. 12-13.

Mancini la 1851, pentru a pleda convingător asupra rolului jucat de mai mulți factori: geografic, etnografic, religios, tradițional, juridic, moral etc.³⁰

Dacă referința dominantă în acest text era la o autoritate din sfera Risorgimento-ului italian³¹, nu au lipsit nici influențe dinspre formulările metodologice ale lui Ranke sau dinspre metodologia lui Fustel de Coulanges³², pe care-l citează spre final, probabil impresionat de esența propunerii sale, subscriind la aceasta: „pentru o zi de sinteză trebuie să ani de analiză”³³. Sensibil la o problemă istorică transilvăneană, în jurul căreia se ordonaseră toate contribuțiile sale științifice anterioare, Lupaș a asociat cursul nou pe care-l inaugura cu o direcție nouă a istoriografiei devenită națională: „suntem chemați a despica o brazdă nouă în ogorul științei și al culturii noastre naționale”³⁴. Tonul amintește de textele sale militante de dinainte de 1918, chiar dacă aici ia doar conotații naționale, nu și ortodoxiste.

Să remarcăm și trimiterea pe care o face la discursul ce fusese rostit în urmă cu câteva zile de colegul său, Lapedatu, evocat cu siguranță din postura istoricului participant, dar și în contextul asocierii sale cu cerințele formulate de acesta: cei doi profesori solicitau o bibliotecă „care să cuprindă toate produsele tiparelor românești”³⁵, o arhivă centrală și un institut de istorie națională. În parte, aceste aspirații se vor împlini curând, înființarea Institutului de istorie națională, condus de Lupaș și Lapedatu, fiind doar o etapă din procesul de instituționalizare a culturii române interbelice.³⁶

Lupaș nu a omis nici prioritățile metodologice, pe care le ordonează în ceea ce el a definit drept regula de aur a istoriografiei moderne: „precisiunea în amănunte, penetrațiunea în rostul adevărat al evenimentelor și expunerea clară”³⁷. E destul de transparent în acest text atât pozitivismul autorului, așa cum acesta fusese preluat din ambianța universitară budapestană, îndeosebi dinspre dialogul cu profesorul său Henrik Marczali, dar și leitmotive constante din istoriografie, precum cel legat de adevărul istoric. O temă veche, aproape la fel de veche ca însăși istoria, de când aceasta a dorit a se contempla în propria oglindă și a admis să-i fie examinată efigia în continuă metamorfoză³⁸. O temă de altfel la fel de copleșitoare ca și pentru filosofi, în condițiile în care conceptul de adevăr are atât o încărcătură filosofică, cât și un reflex practic în scrisul istoricilor. Vizavi de această relație simetrică între adevăr și o realitate obiectivă, istoricii ardeleni din generația interbelică au urmat practic scenariul ce fusese trasat încă din 1898 de Langlois și Seignobos în *Introduction aux études historiques*, în care reiteraseră în termeni mult mai convingători decât predecesorii, diferența dintre istoria-

³⁰ Alexandru Zub, *De la istoria critică la criticism*, București, Editura Academiei, 1985, p.174-175.

³¹ Fiind inspirat de textul *Delle nationalità come fundamento del diritto delle genti* (1851) al lui Mancini.

³² Ștefan Pascu, Pompiliu Teodor, *Introducere* la Ioan Lupaș, *Scrieri alese*, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1977, p.25.

³³ Ioan Lupaș, *Factorii istorici ai vieții naționale românești*, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, vol. I, 1921-1922, Cluj, 1922, p. 27.

³⁴ *Ibidem*, p. 24.

³⁵ *Ibidem*, p. 25.

³⁶ Acest institut a fost primul care și-a început activitatea la Cluj în anul universitar 1921-1922, urmat de cel de istorie universală condus de Ion Ursu, iar mai apoi de cel de studii clasice, condus de D.M.Teodorescu. Cf. D. Călugăreanu, *Dare de seamă despre activitatea universității din Cluj în anul școlar 1921-1922*, în *Anuarul Universității din Cluj pe anul școlar 1921-1922*, Cluj, 1923, p.16-17.

³⁷ Ioan Lupaș, *Factorii istorici ai vieții naționale românești*, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, vol. I, 1921-1922, Cluj, 1922, p. 26.

³⁸ Alexandru Zub, *Clio sub semnul interogației. Idei, sugestii, figuri*, Iași, Editura Polirom, 2006, p.177.

realitate și istoria- cunoaștere. Cea dintâi devenea evident idealul oricărei reconstituiri istorice, cea de-a doua aspira să ajungă la o cât mai fidelă reprezentare a unei realități trecute.

Rostul educativ al istoriei, descifrarea adevărului istoric și utilitatea izvoarelor reprezintă pentru Lupaș o triadă metodologică, față de care își va păstra afinitatea pe tot parcursul carierei sale universitare clujene. Aceste leitmotive apar și în discursurile pe care le va rosti peste ani, la aceeași universitate, bunăoară într-un moment de cumpănă al istoriei, în anul 1939. Chiar și atunci, afinitatea lui Lupaș continuă să fie cea față de un mentor al pozitivismului, Leopold von Ranke, de altfel unul din istoricii invocați adesea de Iorga, mai ales pentru formularea fără drept de apel din *Istoria Reformațiunii*: „adevărul e numai unul”³⁹. În aceeași similitudine semantică, Lupaș cântărea greu în balanța cunoașterii semnificația istoriei, din perspectiva legăturii strânse dintre trecut și prezent: „toți suntem copiii trecutului, fie că vrem, fie că nu vrem, ori nu putem să ne dăm seama de aceasta în orice clipă”⁴⁰. Asocia astfel reflecțiile lui Ranke, finalitatea pragmatică rostită de istoricul german, pentru care înțelegerea prezentului era cu neputință fără cunoașterea trecutului⁴¹. Adevărul, ar trebui să fie, așa cum și Iorga formulase în 1903⁴², inspirat de același Ranke, în opinia lui Lupaș, esența oricărei reconstituiri istorice, „din izvoarele credinței neșovăitoare, ale muncii fără preget”⁴³.

Discursurile asupra statutului istoriei, așa cum au fost formulate de elita istoriografică ardeleană din 1919, se înscriu în coordonatele temporale ale reînnoirii instituționale de după unire. Este greu să descoperim în formulările lui Pârvan, Lupaș sau Lapedatu o unitate ideatică vizavi de meseria de istoric, atâta vreme cât diferite medii formative și-au pus amprenta asupra lor. Totuși, câteva idei se înscriu într-un univers semantic comun, moștenit în parte de la generația critică de istoricii români, iar pe de altă parte preluat după modelul filosofiei istoriei profesate în alte medii europene. Leopold von Ranke, Fustel de Coulanges, Theodor Mommsen, Karl Lamprecht, pentru a-i aminti doar pe cei mai prezenți în laboratorul istoricilor noștri, nu erau doar modele pentru istoricii de la Cluj, dar și cei din lecturile cărora se fortifica o conștiință a istoricului profesionist, care nu trebuia să omită nici finalitatea pedagogică, nici efectul tonic al ideilor împărtășite de la catedră ori rigoarea metodologică.

Bibliografie:

Bogdan, Ioan, *Istoriografia română și problemele ei actuale*, București, 1905.

Călugăreanu, D(imitrie), *Dare de seamă despre activitatea universității din Cluj în anul școlar 1921-1922*, în *Anuarul Universității din Cluj pe anul școlar 1921-1922*, Cluj, 1923, p.1-14.

³⁹ Nicolae Iorga, *Despre concepția actuală a istoriei și geneza ei*, în Idem, *Generalități cu privire la studiile istorice*, ed.IV, Iași, Editura Polirom, 1999, p.63.

⁴⁰ Ioan Lupaș, *Valoarea educativă a istoriei naționale. Lecție inaugurală rostită cu prilejul deschiderii festive a cursurilor la Universitatea din Cluj, 29 oct.1939*, în *Anuarul Universității Regele Ferdinand I din Cluj pe anul școlar 1938/1939*, Cluj, 1940, p.27.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² Nicolae Iorga, *Istorie și sociologie*, în Idem, *Generalități cu privire la studiile istorice*, ed. IV, Iași, Editura Polirom, 1999, p.89-90.

⁴³ Ioan Lupaș, *Valoarea educativă a istoriei naționale. Lecție inaugurală rostită cu prilejul deschiderii festive a cursurilor la Universitatea din Cluj, 29 oct.1939*, în *Anuarul Universității Regele Ferdinand I din Cluj pe anul școlar 1938/1939*, Cluj, 1940, p.33.

- Discursuri de recepție la Academia Română*, ediție îngrijită de Octav Păun și Antoaneta Tănăsescu, București, Editura Albatros, 1980.
- Hațieganu, Emil, *Raportul rectorului pe anul universitar 1928/1929*, în *Anuarul Universității Regele Ferdinand I pe anul universitar 1928/1929*, Cluj, 1929, p.5-11.
- Iorga, Nicolae, *Generalități cu privire la studiile istorice*, ed.IV, Iași, Editura Polirom, 1999.
- Lapedatu, Alexandru, *Nouă împrejurări de dezvoltare ale istoriografiei române*, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, Cluj, vol.I, 1921-1922, Cluj, 1922, p.1-18.
- Lupaș, Ioan, *Factorii istorici ai vieții naționale românești*, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, vol. I, 1921-1922, Cluj, 1922, p. 19-45.
- Lupaș, Ioan, *Scrieri alese*, ediție îngrijită de Ștefan Pascu și Pompiliu Teodor, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1977
- Lupaș, Ioan, *Valoarea educativă a istoriei naționale. Lecție inaugurală rostită cu prilejul deschiderii festive a cursurilor la Universitatea din Cluj, 29 oct.1939*, în *Anuarul Universității Regele Ferdinand I din Cluj pe anul școlar 1938/1939*, Cluj, 1940, p.22-33.
- Marga, Delia, *Introducere în analiza discursului. Cu referire la istorie și la sfera publică*, Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru Studii Europene, 2003.
- Pârvan, Vasile, *Datoria vieții noastre. Lecție de deschidere a cursurilor de Istoria antică și de Istoria artelor, ținute în semestrul de iarnă 1919/1920 la Universitatea din Cluj, citită în ziua de 3 noiembrie 1919*, în vol. *Idealul universității moderne*, ed.îngrijită de Vasile Pușcaș, Cluj Napoca, Fundația Culturală Română, 1994, p.53-73.
- Pușcariu, Sextil, *Memorii*, București, Editura Minerva, 1978.
- Raportul rectorului Sextil Pușcariu despre activitatea Universității din Cluj de la înființarea ei, citit cu ocazia ședinței inaugurale din 10 oct.1920*, în *Anuarul Universității din Cluj, an I, 1919-1920*, Cluj, 1921, p.1-20.
- Rusu, N. Dorina, *Membrii Academiei Române 1866-1999. Dicționar*, București, Editura Academiei Române, 1999,
- Ștefănescu Goangă, Florian, *Discurs inaugural și dare de seamă rostite în ziua de 3 noiembrie 1935 cu ocazia deschiderii solemne a anului universitar 1935/1936*, în *Anuarul Universității Regele Ferdinand I pe anul școlar 1934/1935*, Cluj, 1935, p. 5-34.
- Teodor, Pompiliu, *Incursiuni în istoriografia română a sec.XX*, Oradea, Fundația culturală „Cele Trei Crișuri”, 1995.
- Teodor Pompiliu, *Introducere în istoria istoriografiei din România*, Cluj Napoca, Editura Accent, 2002.
- Zub, Alexandru, *Clio sub semnul interogației. Idei, sugestii, figuri*, Iași, Editura Polirom, 2006.
- Zub, Alexandru, *De la istoria critică la criticism*, București, Editura Academiei, 1985.
- Zub, Alexandru, *Mihail Kogălniceanu istoric*, Iași, Editura Junimea, 1974.